ACADEMIA NAȚIONALĂ DE MUZICĂ „GHEORGHE DIMA”
CLUJ-NAPOCA
ŞCOALA DOCTORALĂ „SIGISMUND TODUŢĂ”

TEZĂ DE DOCTORAT

Modelul pedagogic-interpretativ francez și şcoala pianistică clujeană: discipoli ai lui Alfred Cortot

Conducător științific:
Prof. univ. dr. Adrian Pop

Doctorand:
Cristina Eleonora Pascu

Cluj-Napoca
2020

Rezumat

École Normale de Musique de Paris a reprezentat o valoroasă pepinieră pe plan artistic, instruind tineri care, în decursul anilor, au devenit personalităţi de prim rang în contextul naţional şi internaţional. Între ei se remarcă, prin calităţi artistice şi pedagogice deosebite, tineri pianişti români care au beneficiat de îndrumarea renumitului pianist Alfred Cortot, co-fondatorul Şcolii, și care s-au întors în ţară şi au depus o muncă asiduă, contribuind decisiv la consolidarea şcolii muzicale româneşti. O parte dintre aceștia au activat la Academia de Muzică „Gheorghe Dima" din Cluj, unde au imprimat o ţinută aleasă, ce a aliniat instituția la nivelul european artistic al epocii. Aceştia sunt: Ecaterina Fotino-Negru, George Ciolac, Eliza Ciolan, Alexandru Demetriad, Viorica Adelina Radu, Gabriela Ţereanu.

Pornind de la premisa că tema filiației de școală interpretativă franceză nu a fost abordată până acum în mod ştiinţific şi integrator, cercetarea își propune perspectiva dobândirii unei imagini documentate asupra acestei importante linii de dezvoltare, care a valorificat cunoştinţele tehnice și artistice acumulate de muzicienii români ce s-au format în cadrul privilegiat al Parisului. Desigur, această abordare nu exclude şi nu minimalizează importanţa şi influenţa celorlalte şcoli – germană, rusă, maghiară – în care s-au format şi perfecţionat de-a lungul timpului dascălii instituţiei clujene, influenţe ce se îmbină şi în prezent în dinamica vieţii artistic-pedagogice a Academiei Naționale de Muzică „Gheorghe Dima".

În ceea ce privește alcătuirea acestei teze de doctorat, la baza cercetării se află documente de arhivă, publicații ale vremii, mărturii ale colegilor și ale discipolilor celor prezentați. În acest sens, Arhiva Academiei Naționale de Muzică „Gheorghe Dima", Mediateca Muzicală „Gustav Mahler" din Paris, Institutul Franței și *École Normale de Musique de Paris* sunt instituții care ne-au oferit surse prime de cercetare și posibilitatea de a obține informații în varianta lor originală. De asemenea, în arhiva ziarului *Le Monde musical* am găsit foarte multe date despre spiritul școlii, despre deschiderea și anvergura personalității fondatorilor ei, Auguste Mangeot și Alfred Cortot, precum și despre strategia și viziunea lor de conducere. Totodată, participarea la evenimentele muzicale susținute de studenții și profesorii de la *École Normale de Musique de Paris* ne-au oferit un puls viu, real și actual al activității și al spiritului Școlii.

Informațiile obținute în acest context le-am organizat în 8 mari capitole, pe care le-am structurat după mai multe criterii: cronologic, de la general la particular, de la particular la

general, de la citat la comentariu sau interpretare, de la definiție generală la particularizări sau nuanțări, de la caracteristici enumerate la definiție sintetică.

Un excurs referitor la ***Biografie și capcanele ei*** (capitolul 1) s-a constituit în economia tezei noastre de doctorat ca un preambul pe care îl considerăm util, întrucât lucrarea se bazează pe demersul reconstituirii biografice, demers prin care dorim să valorificăm atât sinteza unor informații preexistente, cât și semnificația multor documente descoperite în cursul cercetării. Interpretarea lor, corelarea, așezarea într-o logică a coerenței a fost o provocare pentru noi. De aceea am apelat la scrierile criticului literar Eugen Simion, care a consacrat genului biografiei o carte consistentă, *Genurile biograficului*, în două volume, din care am extras câteva idei, esențiale pentru cercetarea noastră. Acestea vizează definiția biografiei, funcțiile de bază ale acesteia, posibilele capcane ce pot surprinde un istoric în demersul său de traversare metodologică a unei vieți.

Conturarea biografiei depinde de mulți factori, cum ar fi mentalitatea generală a epocii, viziunea asupra omului; identitatea individului face parte dintr-o identitate mai vastă și mai variată, aceea a lumii în care se formează și în care trăiește, o lume populată de ființe mărunte și de întâmplări infime. De aceea, reconstituirea biografiei trebuie să pornească de la reconstituirea tabloului care o înglobează. Astfel, adaptat cercetării noastre, am căutat să înțelegem contextul istoric, cultural, muzical. De aceea, am alocat un spațiu semnificativ, relevant ***Evoluției pedagogiei pianului***: ***curente, pianiști-pedagogi, școli*** (capitolul 2), adică o incursiune despre apariția pianului (secolul al XVIII-lea), primii pianiști, primii profesori, cristalizarea și evoluția școlilor naționale de pian (instituții și exponenți), influențele lor (directe și indirecte) asupra pianisticii românești. De asemenea, am tratat un concept sensibil și controversat, cel al școlilor naționale; ne-am dorit să îl înțelegem și să-l aprofundăm tocmai pentru că tot demersul nostru investigativ este grefat pe ideea existenței unei școli și a influenței ei asupra culturii noastre. Am căutat studii, cercetări care să ne răspundă, am luat interviuri muzicienilor clujeni.

Ne-am apropiat apoi de perimetrul muzical românesc, de ***Pedagogia pianistică românească. Începuturi*** (capitolul 3), care a debutat cu întârziere față de Occident. Pianul a pătruns și la noi la finele secolului al XVIII-lea, fără însă a fi fost precedat de studiul clavecinului sau al altor instrumente cu claviatură, așa cum s-a întâmplat în Europa occidentală. Cu toate acestea, rădăcinile învățământului pianistic românesc profesionist se află puternic ancorate în tradiția europeană, prin reprezentanții primelor generații de pianiști și pedagogi instruiți în conservatoare celebre.

Conservatorul din Cluj s-a înființat în anul 1919, într-un moment de efervescență culturală. Am urmărit istoricul Academiei de Muzică din Cluj, primii rectori, primii profesori de pian de influență franceză, dinamica acestora de-a lungul timpului. În ceea ce privește strict catedra de pian, profesoara și pianista Ninuca Oșanu Pop a trasat un istoric și o periodizare a activității catedrei de pian, periodizare realizată în funcție de evenimentele istorice sau de influența unor personalități și care ne-a folosit pentru a urmări evoluția catedrei de pian.

Deși actuala teză de doctorat se axează pe cultura franceză și influențele sale, suntem conștienți de rolul vital pe care l-a avut cultura vieneză asupra școlii muzicale clujene. În acest sens, am realizat scurte biografii ale pianiștilor Ana Voileanu-Nicoară (1890-1976), Ilie I. Sibianu (1874-1934), Gheorghe Halmos (1915-1985). Pianiștii prezentați în acest capitol s-au perfecționat în spațiul german și austriac; ei au participat la întemeierea, consolidarea învățământului muzical clujean, valorificând trăsăturile specifice școlilor în care au studiat: seriozitate, ordine, precizie, rigoare.

Au urmat ***Noi impulsuri de peregrinatio academica și mirajul Parisului*** (capitolul 4). Cele două lucrări semnate de istoricul Lucian Kovács-Nastasă, *Itinerarii spre lumea savantă. Tineri din spaţiul românesc la studii în străinătate (1864-1944)* și *Studenți români la École Pratique des Hautes Études (Section des Sciences Historiques et Philologiques) 1868-1948*, ne-au oferit o cheie de lectură și înțelegere a fenomenului în ansamblul său, a ceea ce însemna mirajul parizian, dialogurile interculturale, suveranitatea Franței în ierarhia țărilor care atrăgeau studenți străini; în general, mecanismele complexe ale formării elitei intelectuale din România modernă. Relațiile româno-franceze s-au grefat pe o continuă acumulare reciprocă, care a generat idei ample, colaborări valoroase și contribuții creative. Din această dinamică au făcut parte studenții români care au studiat la *Schola Cantorum*, precum și la Conservatorul Național Superior din Paris.

Un capitol amplu este dedicat, desigur, subiectului ***École Normale de Musique de Paris*, *„de l'apprentissage à l'excellence"*[1]** (capitolul 5). Am urmărit istoricul Școlii, fundalul socio-politic în care s-a fondat, misiunea asumată a acesteia, programa școlară, formele de organizare a orelor, examenelor și evenimentelor artistice, precum și principiile pedagogice.

Deși s-au scris numeroase biografii despre Alfred Cortot, am ales să facem un popas asupra personalității sale ca „punct zero" al prezentei cercetări, surprinzând aspecte

[1] Unul dintre mottourile actuale ale instituţiei, a se vedea http://www.ecolenormalecortot.com, accesat la data de 15 martie, 2015.

semnificative ale biografiei sale, reunite în capitolul 7: ***Alfred Cortot. Biografia unui fondator de școală***.

Am considerat necesar un parcurs al vieții personale și profesionale, încorporând date despre familie, copilărie, adolescență, studii, aptitudini și interese, despre mediul cultural al formării sale, mentori și modele, profilare profesională, afirmări timpurii, consolidarea personalității, activități, instituții și funcții, adaptare la condițiile istorice, politice și instituționale, receptarea personalității în diferitele sale faze, opera închegată, opțiunile interpretative, principiile sale pedagogice și ecoul postum al personalității sale.

Capitolul 8, ***Învățământul pianistic de filiație franceză la Academia de Muzică clujeană, de la fondare până în prezent*** este dedicat celor șase pianiști clujeni care au studiat cu Alfred Cortot: Ecaterina Fotino-Negru (1902-1991), modelul didactic al lui Cortot la Cluj, George Ciolac (1903-1977), un meteor pe scenele țării, Eliza Ciolan (1900-1980), fondatoare de școală pianistică, Alexandru Demetriad (1903-1983), promotor al repertoriului francez și românesc, Viorica Adelina Radu (1900-1956), pianistă devotată activității didactice, Gabriela Ţereanu (1917-1990), artistă formată între două școli pianistice: Schnabel și Cortot.

Rezultatele cercetării au convers spre câteva **concluzii** care vizează atât școala franceză, personalitatea lui Cortot în contextul acesteia, cât și pe cea românească.

Rolul lui Cortot a fost nu doar acela de a da noi înțelesuri artei interpretative, ci și de a reformula sistemul de învățământ muzical, modul de organizare a lecției de pian, forma de evaluare a studenților, toate acestea fiind aspecte pe care școala clujeană le-a preluat, implementat și păstrat până în prezent. De aceea, punerea în evidenţă a descendenţei artistice pariziene a reprezentat pentru noi un obligatoriu moment de anamneză.

Una dintre cele mai importante concluzii care se desprinde din cercetarea noastră este că pianiștii prezentați s-au format în țară, au absolvit Conservatoare sau au studiat în particular, ceea ce reprezintă un argument solid pentru valabilitatea metodelor, a principiilor învăţământului muzical românesc. Abordările acestor profesori, care au fost implementate şi în pedagogia pianistică clujeană se reflectă în câţiva parametri clar definiţi: tehnic, interpretativ, metodic.

Aceşti profesori au contribuit la constituirea şi consolidarea unei sinteze artistice şi pedagogice în perimetrul transilvan, ei fiind *de facto* exponenţi ai învăţământului francez, ridicând învăţământul artistic românesc la înaltul nivel al exigenţelor internaţionale.

Chiar dacă după mai multe generaţii principiile lui Cortot au fost actualizate şi modernizate de cerinţele prezentului, ele rămân, în mare parte, liniile directoare ale şcolii

pianistice clujene, ai cărei reprezentanţi celebrează prin interpretările lor o tradiţie pianistică de înaltă clasă.

Cuvinte cheie: Cortot, *École Normale de Musique de Paris*, școala pianistică românească, influența franceză, *peregrinatio academica*.

„The French educational and interpretive model, and Cluj pianistic school: Disciples of Alfred Cortot"

École Normale de Musique de Paris represented a valuable artistic "nursery", instructing young people, who, over the years, became first class personalities in the national and international context. Among them, through remarkable artistic and pedagogic qualities, stand out young Romanian artists who received guidance from the well-known pianist Alfred Cortot, the School's cofounder. They returned to their country and worked hard, decisively contributing to the founding of the Romanian musical school. Some of them worked at „Gheorghe Dima" Music Academy from Cluj, and created an exquisite image which aligned the institution to the European artistic standards of the time. These people are: Ecaterina Fotino-Negru, George Ciolac, Eliza Ciolan, Alexandru Demetriad, Viorica Adelina Radu, Gabriela Ţereanu.

Starting from the premise that the subject of the French interpretive school affiliation has not been scientifically and integratively addressed so far, this research proposes to create a documented image about this important development line, which capitalized the technical and artistic knowledge gathered by the Romanian musicians who were trained in the privileged environment of Paris. Of course, this approach does not exclude nor minimize the importance and influence of the German, Russian and Hungarian schools, which trained and perfected, along time, the Cluj institution's teachers. These influences are still blended in the dynamic artistic-pedagogic life of „Gheorghe Dima" National Music Academy.

In regards to the composition of this doctoral thesis, the research is based on archival documents, publications of that time, testimonies of the colleagues and disciples of the above mentioned personalities. On this line, "Gheorghe Dima" National Music Academy's archive, „Gustav Mahler" Music Multimedia Library from Paris, Institute of France, and *École Normale de Musique de Paris* are institutions that offered first hand research resources , and also, the possibility of obtaining information in their original form. Also, in the *Le Monde musical* newspaper's archive we found numerous data about the school's character, the broad-mindedness and the extensive personality of its founders, Anguste Mangeot and Alfred Cortot, and also about their strategy and vision in regards to leadership. More, our participation at the musical events organized by students and professors from *École Normale de Musique de Paris* offered us a lively, real and actual image of the spirit and activity of the School.

The information obtained from this context, have been organized in 8 comprehensive chapters, which were structured according to several criteria: chronological, from general to particular, from particular to general, from citation to commentary or interpretation, from general definition to particularisation or nuances, from listed characteristics to synthesized definition.

An excursus regarding **Biography and its traps (chapter 1)** has represented in the present thesis a preamble which we consider to be useful, whereas the thesis is based on the biographical reconstruction, through which we want to capitalize both the synthesis of pre-existing information and the meaning of many documents discovered during the research process. Their interpretation, correlation, and placing them in a coherent logic has been a challenge for us. Therefore, we consulted the works of the literary critic Eugen Simion, who dedicated a consistent book to the genre of biography, Biographical Genres, in two volumes, from which we extracted several ideas, useful in our research. These are tackling the definition of biography, the basic functions of biography, possible traps that can surprise a historian in his/her process of methodological traveling through one's life.

The outlining of a biography depends on multiple factors, such as the general mentality of the time, and the vision of humanity; the individual's identity is part of a wider and more varied identity, an identity of the world the individual lives in, a world populated by tiny beings and insignificant happenings. This is why the reconstitution of a biography must begin from the bigger picture that frames it. Thereby, adapted to our research, we tried to understand the historic, cultural and musical context. Therefore, we dedicated a significant area, relevant to **The evolution of piano pedagogy: trends, pianists-pedagogues, schools (chapter 2)**, an incursion about the appearance of the piano (18th Century), the first pianists, the firsts professors, the crystallization and evolution of the national piano schools (institutions and exponents), their (direct and indirect) influences over Romanian piano. Likewise, we tackled a sensitive and controversial concept, the concept of national schools; we wanted to understand it and go deeper in the subject because all of our investigatory process is grafted on the idea of the existence of a school and its influences over our culture. We searched for studies and research works that would give us an answer, and we also interviewed musicians from Cluj.

Further, we approached the Romanian musical perimeter and the **Romanian piano pedagogy. Beginnings (chapter 3)**, whose onset was delayed compared with the Occident. The piano appeared in our country at the end of the 18th Century, without being preceded by the study of the harpsichord or other instruments with a keyboard, as it happened in

Occidental Europe. Howerever, the roots of the Romanian professional piano education is deeply anchored in the European tradition, because of the first generation pianists and pedagogues trained in famous music academies.

The Music Conservatory from Cluj was founded in 1919, in a moment of cultural effervescence. We followed the history of the Music Academy from Cluj, its first president, its first french-influenced piano professors, their dynamics over time. Regarding solely the piano department, pianist and professor Ninuca Oșanu Pop traced the history and a chronology of the piano department's activity, chronology realized according to the historical events or of some personalities' influences. This was useful in following the evolution of the piano department.

Although the present thesis is focusing on french culture and its influences, we are aware of the important role that the Viennese culture had over the music school from Cluj. In this regard, we realized short biographies of pianists Ana Voileanu-Nicoară (1890-1976), Ilie I. Sibianu (1874-1934), and Gheorghe Halmos (1915-1985). The pianists presented in this chapter have perfected themselves in the German and Austrian areas; they participated at the musical education's foundation and consolidation in Cluj, capitalizing the specific traits of the schools where they have studied: sobriety, order, precision and rigor.

New imbolds of *peregrinatio academica* and the mirage of Paris (chapter 4) have followed. The two works of historian Lucian Kovács-Nastasă, *Itineraries to the scientific world. Young people from the Romanian space studying abroad (1864-1944)* and *Romanian students at École Pratique des Hautes Études (Section des Sciences Historiques et Philologiques) 1868-1948*, offered us the understanding of the phenomenon as a whole, of what meant the Parizian mirage, the intercultural dialogue, France's sovereignty in the hierarchy of countries that were attracting foreign students; generally speaking, complex mechanisms of the intellectual elite's formation in modern Romania. The Romanian-French relationship was grafted on a continuous reciprocal accumulation,which generated broad ideas, valuable collaborations and creative contributions. From this dynamic took part Romanian students that studied at *Schola Cantorum* and *National Superior Conservatory of Paris*.

A broad chapter is dedicated, of course, to the subject of ***École Normale de Musique de Paris, „de l'apprentissage à l'excellence"* (chapter 5)**. We followed the School's history, the socio-political background in which it has been founded, its mission, its curriculum, the way of organizing its classes, exams and artistic events, and also, its pedagogical principles.

Although there have been many biographies written about Alfred Cortot, we chose to stop over his personality as a „ground zero" of the present thesis, finding significant aspects of his biography, reunited in **chapter 7: Alfred Cortot. The biography of a school founder.**

We have considered necessary to follow the path of his personal and professional life, incorporating data about his family, childhood, adolescence, studies, skills and interests, about the cultural environment of his formation, mentors and models, personal profiling, early affirmations, the consolidation of his personality, activities, institutions and roles, accommodation to historical, political and institutional circumstances, understandings of his personality in its different phases, his coagulated work, interpretative options, his pedagogical principles and the posthumous echo of his personality.

Chapter 8, French piano education at Cluj Academy of Music, from its foundation until now is dedicated to the six pianists from Cluj who have studied with Alfred Cortot: Ecaterina Fotino-Negru (1902-1991), the didactic model of Cortot at Cluj, George Ciolac (1903-1977), a meteor on the Country's stages, Eliza Ciolan (1900-1980), founder of piano school, Alexandru Demetriad (1903-1983), advocate of French and Romanian repertoire, Viorica Adelina Radu (1900-1956), pianist devoted to didactic activities, Gabriela Ţereanu (1917-1990), artist formed by two piano schools: Schnabel and Cortot.

The results of the present research led us to several conclusions concerning both the French school, Cortot's personality in its context, and the Romanian school.

Cortot's role was not only to present new understandings of interpretative art, but also to reformulate the musical educational system, the way of organizing a piano lesson, the students' evaluation system, all these aspects being taken over, implemented and respected by the Cluj school until this present moment. Therefore, highlighting the Parisian artistic heritage represented to us a mandatory moment of anamnesis.

One of the most important **conclusions** descending from our research is that the mentioned pianists have been trained in Romania, they graduated Music Conservatories or have benefited from private tuition, which represents a solid argument for the validity of the methods, and Romanian music education principles. These teachers' approaches, which were implemented also in the Cluj's piano pedagogy is reflected through several clear defined parameters: technical, interpretative and methodical.

These professors contributed to the foundation and consolidation of the artistic and pedagogical synthesis in the Transilvanian perimeter, being the actual exponents of French education, bringing the Romanian artistic education to the high level of international exigency.

Even after several generations, Cortot's principles have been updated and modernized by nowadays' requirements. But these principles will remain, mostly, the guiding line of Cluj's piano school, of which representatives are celebrating through their interpretations a high class piano tradition.

Keywords: Cortot, *École Normale de Musique de Paris*, Romania piano school, french influence. *peregrinatio academica.*